

ידע מצמיח תנוך

1. מי היה הרמב"ן?

הרמב"ן, רבי משה בן נחמן, נולד בספרד בשנת 1195. במקצועו הוא היה רופא, אבל פרסומו בא לו בעיקר בשל חיבוריו המבריקים בפרשנות מקראית ותלמודית, ובפילוסופיה.

2. המניע לעליית הרמב"ן לארץ

בתקופתו של הרמב"ן בספרד נדחפו יהודים להמיר את דתם. אחת הטכניקות "להוכיח שהיהדות אינה נכונה", היתה על ידי זימון ויכוח דתי בין רב לכומר. ההשתתפות בוויכוחים האלה הייתה כרוכה בסכנה. אם הרב הפסיד (כלומר, "הוכח שהיהדות אינה נכונה"), היו כופים על היהודים המרות דת המוניות. ואם הרב ניצח, המצב לא היה בהכרח טוב יותר: באחד הוויכוחים, למשל, הרב ניצח בפולמוס, אבל למרות זאת, ספרי התלמוד נשרפו בהמוניהם.

בשנת 1263 זימן המלך ג'יימס של ספרד ויכוח בין הרמב"ן לבין יהודי שהמיר דתו לנצרות. הרמב"ן נענה בחוסר ברירה, רק לאחר שקיבל הבטחה מפורשת מהמלך שהוא יזכה לחופש ביטוי מלא. נושא הוויכוח התמקד בהבדל העקרוני בין היהדות והנצרות: הגדרת המשיח, וההוכחה שכבר הגיע - או שעדיין לא הגיע. הרמב"ן ניצח בקרב הזה, אבל הפסיד את חרותו. טיעונו זכו באישור המלך (ובפרס של 300 מטבעות זהב), אבל הכנסייה גזרה עליו לעמוד לדין על 'חילול השם', והוא נאלץ לברוח מספרד. כך יצא שבגיל 72, החליט הרמב"ן להגיע אל חורבותיה השוממות של ירושלים.

4. פעילות הרמב"ן בירושלים

הרמב"ן נכנס מייד לפעולה במטרה להחיות את הקהילה היהודית. הוא בחר בבית חרב מחוץ לחומות העיר העתיקה, על הר ציון - בית עם עמודי שיש וכיפה יפה - והחל בהקמת בית כנסת. ספרי תורה שהוצאו מהעיר לפני הפלישה המונגולית, והועברו לעיר שכם, הוחזרו. השמועה על הגעת הרמב"ן הביאה לירושלים תושבים חדשים. בתוך שלושה שבועות בלבד, היה בית כנסת הרמב"ן (ששמו נאה לו) מוכן לתפילה, בדיוק לכבוד ראש השנה. וביום הקדוש ההוא הרמב"ן נשא דרשה שבה עודד את אלה שזה מקרוב באו, להישאר בירושלים.

ידע מצמיח תנוך

5. אתרים מתקופת הרמב"ן בירושלים

א. בית כנסת הרמב"ן ברובע היהודי.
הוא בית הכנסת שהקים הרמב"ן בזמן שהותו בירושלים.

ב. מערת הרמב"ן, נמצאת ליד קבר ר' שמעון הצדיק.
שם נהג הרמב"ן ללמוד תורה ולהתפלל.

3. הרמב"ן מגיע לארץ

בשנת 1267, לאחר מסע ארוך ומסוכן, הגיע הרמב"ן לנמל עכו. לאחר שהות קצרה הוא נסע לירושלים, שם נדהם למראה שיממונה. המבנים היו נטושים ומעורערים. היו שם יהודים מעטים כל כך, שהוא אפילו לא הצליח למצוא עשרה למניין.

במכתב לבנו הוא כתב :

ומה אגיד לך בעניין הארץ, כי רבה העזובה וגדול השיממון, וכללו של דבר, כל המקודש מחברו חרב יותר מחברו, ירושלים יותר חרבה מן הכל...

יחד עם זאת, הרמב"ן עדיין גילה תקווה. הוא ציטט את פסוקי התורה (ויקרא כ"ו, ל"ב-ל"ג) שבהם מתאר הקב"ה את ארץ ישראל בגלות:

"והשימותי אני את הארץ, ושממו עליה אויביכם היושבים בה... והיתה ארצכם שממה, ועריכם יהיו חרבה".

וכך כתב הרמב"ן בפירושו על פסוק זה:

וכן מה שאומר [הקב"ה] [בכאן, ושממו עליה אויביכם, היא בשורה טובה, מבשרת בכל הגלויות - שאין ארצנו מקבלת את אויבינו. וגם זו ראייה גדולה והבטחה לנו, כי לא תמצא בכל הישוב, ארץ אשר היא טובה ורחבה, ואשר הייתה נושבת מעולם] הייתה מיושבת בעבר, [והיא חרבה כמוה. כי מאז יצאנו ממנה] הארץ [לא קבלה אומה ולשון, וכולם משתדלים להושיבה ואין לאל ידם.

ואכן, במשך מאות שנות הגלות הארוכה מהארץ, לא הצליח אף כובש ליישב אותה בקביעות או להפריח את שיממונה. בחורבות ירושלים מצא הרמב"ן את התגשמות הבטחת האלוקים שהארץ תמתין לשיבת עם ישראל.

ידע מצמיח תנוך

הרמב"ן עולה לישראל

- א. כתוב על יד כל משפט אם הוא נכון או לא נכון.
ב. אם המשפט נכון כתוב מאיזה מספר כרטיסיה למדת זאת.

מס' כרטיסיה	נכון\לא נכון	ההיגד
		1. הרמב"ן נולד וחי בספרד.
		2. הרמב"ן עלה לארץ לאחר שהפסיד בויכוח עם הכומר.
		3. הרמב"ן מצא את ארץ ישראל במצב מצויין.
		4. הרמב"ן נפגש בירושלים עם הרמב"ם.
		5. הרמב"ן הוא ר' משה בן מימון.
		6. בשנת 1267 הרמב"ן מגיע לירושלים.
		7. התחנה הראשונה של הרמב"ן היתה בעכו.
		8. הרמב"ן האמין שרק עם ישראל יכול להפריח את השממה.
		9. הרמב"ן כתב לבנו שיגיע גם לישראל.
		10. מערת הרמב"ן ממוקמת ליד קבר ר' שמעון הצדיק.
		11. בית כנסת הרמב"ן נמצא ברובע היהודי.
		12. הרמב"ן ייסד בירושלים בית כנסת ושיבה.
		13. הרמב"ן נקבר בירושלים.
		14. הרמב"ן חזר בסוף ימיו לספרד.
		15. הרמב"ן נולד בשנת 1195.

ידע מצמיח תנוך

2. מי היה ריה"ל?

ריה"ל נולד לפני שנת 1075, בעיר טודלה שבצפון ספרד, למשפחה עשירה ומשכילה, וזכה לחינוך מקיף גם בתחום היהדות וגם בתחום ההשכלה הכללית-הערבית. היה תלמידו של פרשן ופוסק התלמוד רבי יצחק אלפסי. ריה"ל היה משורר, ובייחוד מפורסם סיפרו "הכוזרי".

2. עלייתו של ריה"ל לארץ ישראל

בשלב מסוים החליט ריה"ל לעלות לארץ ישראל וב-1140 עלה על אוניה לכיוון מזרח, הן משום הכמיהה לעלות לארץ ישראל והן משום שריה"ל התאכזב מהתקוה לעליית מעמדם של היהודים בגולה.

הוא הגיע למצרים וריכז סביבו חוג מעריצים משכילים, ביניהם ידידו-תלמידו חלפון הלוי מדמיאט. הוא נאלץ להישאר במצרים, משום שמעריציו לא הניחו לו ללכת והוכיחו לו בק"ן הוכחות שארץ מצרים שוות ערך לארץ ישראל, אולם ריה"ל חשש שלא יספיק לנסוע לישראל, וכמעט עלה על אוניה שעמדה לצאת באותו כיוון, אולם נאלץ לחזור משום תנאי מזג האוויר.

ממצאים מהגניזה הקהירית שנתפרסמו בשנים האחרונות מעלים כי עזב את מצרים בחודש סיון ונפטר, כנראה בארץ-ישראל, בחודש אב של אותה שנה.

אגדה מהמאה ה-16 מספרת כי הוא הגיע לירושלים, נשק את אבניה ושר "ציון הלוא תשאל", ואז פרש ישמעאלי שדהר רמסו בסוסו, וכך מת. לאגדה זו אין הוכחה מבוססת, אם כי לפי העולה ממצאי הגניזה נראה שריה"ל מת מוות לא טבעי. כנגד הסיפור של הפרש הישמעאלי ניצבת העובדה שבאותם ימים ארץ ישראל נשלטה על ידי הצלבנים.

3. ליבי במזרח וריה"ל

לְבִי בְּמִזְרָח וְאֲנֹכִי בְּסוֹף מִעָרָב
אֵיךְ אֶטְעֶמָה אֶת אֲשֶׁר אֶכֶל וְאֵיךְ יַעֲרֵב
אֵיכָה אֲשַׁלֵּם נְדָרַי וְאֶסְרִי, בְּעוֹד
צִיּוֹן בְּחֶבֶל אֲדוּם וְאֲנִי בְּכַבֵּל עָרָב

כְּמוֹ

יְקַל בְּעֵינַי עֶזְב כָּל טוֹב סִפְרָד,
יְקַר בְּעֵינַי רְאוֹת עִפְרוֹת דְּבִיר נְחָרָב.

ידע מצמיח תנוך

ר' יהודה הלוי עולה לישראל

- ג. כתוב על יד כל משפט אם הוא נכון או לא נכון.
ד. אם המשפט נכון כתוב מאיזה מספר כרטיסיה למדת זאת.

מס' כרטיסיה	נכון\לא נכון	ההיגד
		1. ריה"ל נולד וחי בספרד.
		2. ריה"ל היה משורר.
		3. ריה"ל היה ממוצא כוזרי.
		4. ריה"ל הגיע למצרים לפני שהגיע לישראל.
		5. ריה"ל כתב את השיר ליבי במזרח מתוך רצונו העז להגיע לארץ ישראל.
		6. לפי האגשה ריהל נדרד על ידי פרש ישמעאלי.
		7. ריה"ל היה תלמידו של הרי"ף.
		8. לפי הממצאים ניתן להעריך שריה"ל הגיע לארץ ישראל בחודש סיוון.
		9. ריה"ל כתב את ספר הכוזרי.
		10. ריה"ל כתב שלא אכפת לו לעזוב את כל טוב ספר לראות את עפרות ישראל.
		11. ריה"ל לא זכה להיות בארץ הרבה זמן.
		12. לפי הממצאים ניתן ללמוד שריה"ל לא מת מוות טבעי.
		13. ריה"ל חי בתקופת הראשונים.

לב לדעת

ידע מצמיח תנוף

חפש בתנ"ך שלם את חבלי ארץ ישראל:

גולן, נגב, גליל, שפלה, שומרון, ירושלים, ערבה, מדבר יהודה.

חבל ארץ	מראה מקום	חבל ארץ	מראה מקום
	שופטים א' טז'		בראשית כ' א'
	ירמיהו לג' יג'		ישעיהו כא' א'
	דברים ד' מג'		יהושע יא' טז'
	מלכים א' טז' כד'		זכריה ז' ז'
	תהילים סג' א'		מלכים א' ט' יא'
	יהושע כא' כז'		ישעיהו ח' כג'
	ירמיהו לב' מד'		יהושע כ' ז'
	עובדיה א' יט'		דברים ב' ח'
	ישעיהו ח' כג'		יחזקאל מח' כח'
	דברי הימים א' ו' נו'		מלכים ב' טז' ו'
	שמואל ב' כט'		יחזקאל טז' נה'
	דניאל יא' ה'		ירמיהו נב' ז'
	יהושע כא' לב'		יהושע י' ה'
	דברים ז' יז'		תהילים קלז' ז'

ידע מצמיח תנוך

ברוכים הבאים למרכז ארץ ישראל!

במהלך השיעורים אתם תעברו בארבע פינות שונות:

- א. חבלים גיאוגרפיים בארץ ישראל.
- ב. צדיקים שעלו לארץ בזמנים קשים.
- ג. פנקס למטייל.
- ד. חבלי הארץ בתנ"ך.

שיאו לפי!

המפה שלפניכם תוכלו לסוויץ לכם כפי שפונות המרכז שמרו עליה!

